

PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOIY TADQIQOTLAR

Onlayn ilmiy jurnal

Jild: 03 Nashr: 8 (2024)

www.mudarrisziyo.uz

ISSN: 2992-8931

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA KREATIV FAOLIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Jumanov Sherzod Saloyevich, Ph.D

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti katta o'qituvchisi, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Qodirov Odiljon Ochil o'g'li

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti magistranti

Annotatsiya: *Maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning ijodkorlik madaniyati, moddiy va manaviy qadriyatlar bilan tanishish, ularni iste'mol qilish, balki ularni yaratish, saqlash va tarqatish qobiliyatiga ham bog'liq masalalari tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim, tarbiya, ijodkorlik madaniyati, kreativ faoliyat, pedagogik imkoniyatlar.*

Bugungi kunda O'zbekiston o'zining taraqqiyot yo'lida olib borayotgan tub islohotlarni amalga oshirar ekan, rivojlanishning yangi bosqichiga qadam qo'ymoqda. Davlat boshqaruviga, ta'lim sohasiga, aholi turmush tarzini yuksaltirish va kambag'allikni qisqartirish yo'nalishlarida zamonaviy yondashuv va texnologiyalarni joriy etish amalga oshirilmoqda. Mamlakatimiz yangi taraqqiyot yo'lini tanlab, ushbu yo'lda ko'zlangan ezgu maqsadlarni amalga oshirar ekan, bu yo'lda jamiyatimiz uchun manaviy marifiy sohaga alohida etibor berish o'ta muhim masala hisoblanadi. Albatta, mamlakatning taraqqiyoti, insonlarning turmush tarzining yuksalishi iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish, ishlab chiqarishni yuksaltirish bilan bevosita bog'liqdir. Lekin shuni unutmasligimiz kerakki, jamiyatning umumiy taraqqiyoti faqatgina iqtisodiy yuksalish bilangina belgilanmaydi.

Hozirgi kunda yaratuvchanlik, ijodkorlik, badiiy ijod va sanatga murojaat qilish ayniqsa dolzarbdir, chunki buning uchun mamlakatda amalda bo'lgan "Besh muhim tashabbus" harakati yoshlarning ijodiy tarbiyasi uchun boy imkoniyatlar yaratib berdi.

"Besh muhim tashabbus" harakatining pirovard maqsadi – ijodkor shaxslarni etishtirish. Ijodkorlik o'quvchilarning hayoti va faoliyatini tashkil etish turlari va shakllarida, o'zaro munosabatlarda, yaratilgan moddiy va manaviy qadriyatlarda namoyon bo'ladi va ko'plab omillar tasiri ostida shakllanadi: obektiv va subektiv, tabiiy va ijtimoiy, ichki va tashqi, o'z-o'zidan yoki malum maqsadlarga muvofiq harakat qiladigan odamlarning ongi, mustaqilligi va irodasiga bog'liqdir. Chunki "insonning ijodiy madaniyati, shaxsning asosiy mulki bo'lib, unga to'liq aloqa qilish va uni yaratishda faol ishtirok etish imkonini beradi. Ijodiy-madaniyatning umumiy madaniyat va shaxsning manaviy, jismoniy ko'rinishining boshqa jihatlari bilan aloqasi alohida xususiyatga ega. Shaxs madaniyatining mohiyati badiiy va ijodiy idrok, tajriba va ijodkorlikka tayyorlik va qobiliyatdir [3].

O'quvchilarning ijodkorlik sifatlarini shakllantirishning obyektiv sharti - bu moddiy va manaviy qadriyatlarning rivojlanish darajasi va ularning jamiyatda tarqalish darajasi. Muayyan shaxsni

ushbu qadriyatlar bilan tanishtirish, ularni yaratish, istemol qilish, saqlash, tarqatish “Inson qadri ulug’”, deya etirof etilgan.

Ijodkorlik jarayoni faol, ijodiy, tasavvur, assotsiativ fikrlashni rivojlantirish bilan bog‘liq. U odamlarning hayoti va mehnatining barcha xilma-xil sohalarini qamrab oladi, voqelikni badiiy aks ettirish xususiyatlari dunyo, jamiyat va inson haqida ko‘p tomonlama chuqur bilim beradi. Badiiy ijodkorlik mazmunining umumbashariy ahamiyati, uning asarlarining mavjudligi uning inson ongiga tasirini, maqsadni belgilashni, dunyoqarashni shakllantirishni, shaxsni manaviy-ijtimoiy boyitishni belgilaydi.

Faoliyat (lot. activus) lotin tilidan tarjima qilinganda «intensiv faoliyat, faol holat» degan ma’noni anglatadi. “Faoliyat” tushunchasi falsafa, psixologiya, pedagogikada faoliyat muammosini o‘rganishda, shuningdek, ta’lim jarayonini boshqarishda qo‘llaniladi.

Falsafada “faoliyat” tushunchasi materiyaning umuminsoniy, umumiy xossasi sifatida qaraladi, u bazi hollarda yo‘naltirilgan harakat o‘lchovi vazifasini bajaradi; boshqalarda - harakatga teskari ta’sir ko‘rsatadigan narsaning qo‘zg‘aluvchan holati bilan; uchinchidan, moddiy ob’ektlarning boshqa ob’ektlar bilan o‘zaro ta’sir qilish qobiliyati [4].

Pedagogikada “faoliyat” tushunchasi turlicha talqin qilinadi. Masalan, V. A. Davydov bu kontseptsiyani bolaning kognitiv faoliyatga bo‘lgan munosabatini tayyorgarlik, xohish, amalga oshirish va maqsadga erishishning eng maqbul usullarini tanlash sifatida tavsiflovchi shaxsiy xususiyat sifatida qaraydi[2].

Keng ma’noda faoliyat deganda shaxsning dunyoga faol munosabati, tarixiy tajribani o‘zlashtirish asosida moddiy va ma’naviy muhitni ijtimoiy ahamiyatga ega o‘zgarishlarni amalga oshirish qobiliyati tushuniladi. Tor ma’noda, bu ichki ehtiyojni, shaxsning tashqi voqelikni samarali o‘zlashtirishga moyilligini belgilaydigan shaxsiy fazilatlar guruhidir.

Pedagogik nazariyadagi faoliyat o‘quvchining o‘quv yoki o‘quv materialiga munosabati sifatida qaraladi. Ta’limdagi faollik o‘quvchining jadal o‘quv faoliyatini tavsiflovchi ixtiyoriy harakatdir. O‘quvchilar faoliyati bilimga, o‘quv yoki mehnat faoliyatiga qiziqishning vujudga kelishi, maqsadga erishish uchun harakatning namoyon bo‘lishi, diqqat va aqliy kuchning keskinligi bilan belgilanadi.

D. B. Bogoyavlenskayaning nazariy va amaliy tadqiqotlari faoliyatning 3 sifat darajasini aniqlashga imkon berib, ular quyidagilar:

- 1) reproduktiv - bu shaxsning o‘z faoliyatida tashqaridan berilgan narsani passiv, tashabbussiz qabul qilishi;
- 2) evristik - u yoki bu darajada intellektual tashabbusning namoyon bo‘lishi, tashqi omillar yoki ish natijalarini sub’ektiv qoniqarsiz baholash bilan rag‘batlantirilmagan, bu yangi, o‘ziga xos, yanada zukkoroq echimlarni topishga olib keladi;
- 3) ijodiy, maksimal intellektual faollik bilan tavsiflanadi, buning natijasida hodisaning mohiyatiga kirib borish va yangi muammolarni shakllantirish sodir bo‘ladi [1].

Ijodkorlikning turli xil shakllanishlariga qaramay, xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar ijodkor o‘quvchining asosiy fazilatlaridan biri bu o‘ziga xoslikka, yangilikka intilish va tanishni inkor etish ekanligini e’tirof etishadi. Ijodkor o‘quvchining yana bir xususiyati yuqori darajadagi bilimdir, lekin bu ularning to‘planishi yoki hajmi emas, balki ijodkorlik uchun asos bo‘lib xizmat qilishi,

hodisalarni tahlil qilish, ularni taqqoslash, yangi g'oyalar, yangi yo'llarni ochish va original xulosalar chiqarish qobiliyatidir.

Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirish pedagogik jarayonning mohiyati muammosiga katta e'tibor berilmoqda. Tadqiqotchi V.S. Shubinskiyning ta'kidlashicha, maktabning asosiy vazifasi maktab o'quvchilarini har bir insonning noyob ijodiy salohiyatini ochishni ta'minlaydigan faoliyatga jalb qilishdir. Muallif ijodkorlik rivojlanishining yetti darajasini belgilaydi:

- zamonaviy;
- intellektual va ijodiy faollik darajasi;
- birinchi muhim ijodiy yutuqlar darajasi;
- individual ijodiy faoliyat uslubi darajasi;
- malaka darajasi;
- iste'dodning gullash bosqichi;
- daholik darajasi [5].

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, faollik – bu o'quvchining bilish faoliyatiga bo'lgan munosabatini tayyorgarlik, xohish, tanlash va amalga oshirish sifatida tavsiflovchi shaxsiy xususiyati bo'lib, maqsadga erishishning qulay usullari yig'indisidir. Ijod - bu ma'lum bir hudud, ma'lum bir vaqt uchun, ma'lum bir joyda, o'quvchining o'zi uchun nisbatan yangi bo'lgan, ilgari mavjud bo'lmagan, tubdan yangi narsa yaratish jarayoni. Ijodiy faoliyat - bu atrofdagi dunyoni bilish shakli, o'quvchi o'zini o'zi ifodalash usuli. Ijodiy faoliyat - bu atrofdagi dunyoning murakkab hodisalari va o'zaro munosabatlarini o'zlashtirish shakli bo'lib, o'zini o'zi bilish, o'zini o'zi anglash va ijodiy o'zini namoyon qilish imkoniyatini ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. - М: МГППУ, 2011. – с.267.
2. Давыдов В.А. Творческая активность как психологическая и педагогическая категория руководителя общеобразовательного учреждения // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. - 2009. - Т. 15. - №№ 1. - С.280-282.
3. Jumanov Sh.S. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ijodiy-madaniy ishlar bo'yicha targ'ibotchi faoliyatini takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari. Ped. Fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – Samarqand., 2023. - 166 b.
4. Тихомиров О.К. Психологические исследования творческой деятельности. -М. Астрель, 2008. – с.253.
5. Шубинский В.С. Педагогика творчества учащихся. // Знание, сер. Педагогика и психология. 1988. - № 8. - С. 80.
6. ХАККУЛОВ Н. К. РИЗАЕВ И. И. Цифровая культура и неприкосновенность личности //Новые технологии в учебном процессе и производстве. – 2023. – С. 605-606.

7. Turayevich U. R., Qahramonovich H. N. ZAMONAVIY DUNYONING AXLOQIY MUAMMOLARI-ZO 'RAVONLIK FALSAFASI //Ustozlar uchun. – 2024. – T. 57. – №. 4. – C. 422-425.
8. Qahramonovich H. N. Zamonaviy Markaziy Osiyo Falsafasinini Ikki Dahosi //Miasto Przyszłości. – 2023. – T. 43. – C. 6-9.
9. Ҳаққулов Н. Қ. Сиддикий-Ажзий маърифатпарварлик қарашларида миллий толерантлик масаласи //НамДУ илмий ахборотномаси-Научный вестник НамГУ. – 2020. – №. 10. – С. 296.
10. Jumanov, Sherzod. "IJODIY-MADANIY ISHLAR BO 'YICHA TARG 'IBOTCHINING O 'QUVCHILAR IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHI MASALALARI." Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры 3.1 Part 3 (2023): 34-37.